

“PERCEPTIONS AND BEHAVIORS OF YOUNG AGE 16-18 ABOUT CANNABIS USE”

ANGELIKI OIKONOMOU & Dr PANAGIOTIS KOUTROUVIDIS

Περίληψη

Ο σκοπός της παρούσας μελέτης είναι η ανάδειξη των αντιλήψεων και των συμπεριφορών των νέων σχετικά με τη χρήση ψυχοδραστικών ουσιών και ιδιαίτερα όσον αφορά τη χρήση της κάνναβης.

Στην έρευνα συμμετείχαν 8 έφηβοι, 4 αγόρια και 4 κορίτσια, μαθητές Λυκείου , ηλικίας 16-18, που ζουν τόσο στην Αθήνα όσο και στην επαρχία, ώστε να αναδειχθούν ομοιότητες και διαφοροποιήσεις που τυχόν υπάρχουν.

Ο ιδιαίτερος στόχος είναι να διακριθεί η αντίληψη των νέων σχετικά με την κάνναβη, να αναδειχθούν οι παράγοντες που στρέφουν ή αποτρέπουν τους νέους από τη χρήση και τελικά, να αναδειχθούν ζητήματα που χρήζουν έγκαιρης παρέμβασης, ώστε να αποφευχθεί η εξάρτηση των νέων.

Η μέθοδος που εφαρμόστηκε στην παρούσα μελέτη είναι η ποιοτική προσέγγιση, με εργαλείο της την ημι-δομημένη συνέντευξη ενώ το υλικό που προέκυψε, μετά από τη διεξαγωγή των συνεντεύξεων, αναλύεται εις βάθος. Βασικός στόχος της ανάλυσης του περιεχομένου είναι η διερεύνηση των απόψεων αλλά και των συμπεριφορών των νέων ως προς τη χρήση κάνναβης, ενώ αναλύεται και το πώς η χρήση μπορεί να επηρεάσει τον έφηβο και τις διαπροσωπικές του σχέσεις.

Τα αποτελέσματα της έρευνας κατέδειξαν ότι οι νέοι που συμμετείχαν στην έρευνα, παρουσιάζουν τις απόψεις τους για τη χρήση κάνναβης , δίνουν τη δική τους οπτική γύρω από το ζήτημα της “εξάρτησης” και επισημαίνουν τους παράγοντες επικινδυνότητας αλλά και προστασίας του εφήβου από τη χρήση ψυχοδραστικών ουσιών. Σύμφωνα με τους συμμετέχοντες, σημαντικό ρόλο κατέχει το οικογενειακό περιβάλλον, το σχολείο και η επιρροή των συνομηλίκων ενώ εξίσου σημαντική είναι και η υπερβολική έκθεση των εφήβων στο διαδίκτυο.

Λέξεις –κλειδιά: έφηβοι, κάνναβη, αντίληψη, χρήση

Abstract

The purpose of this study is to highlight the perceptions and behaviors of young people regarding the use of psychoactive substances and in particular with regard to the use of cannabis.

The research involved 8 adolescents, 4 boys and 4 girls, high school students, aged 16-18, living both in Athens and in the countryside, in order to highlight any similarities and differences that may exist.

The specific objective is to distinguish the perception of young people regarding cannabis, to highlight the factors that turn or prevent young people from using it and ultimately, to highlight issues that require timely intervention, in order to avoid young people's addiction.

The method applied in this study is the qualitative approach, with the semi-structured interview as its tool, while the material that emerged, after conducting the interviews, is analyzed in depth. The main objective of the content analysis is to investigate the opinions and behaviors of young people regarding the use of cannabis, while also analyzing how the use can affect the teenager and his interpersonal relationships.

The research results showed that the young people who participated in the research present their opinions on the use of cannabis, give their own perspective on the issue of "addiction" and highlight the risk factors and protection of the teenager from the use of psychoactive substances. According to the participants, the family environment, school and the influence of peers play an important role, while the excessive exposure of teenagers to the internet is equally important.

Key-words adolescence, cannabis, perception, use

Εισαγωγή

Η κάνναβη αναφέρεται συχνά ως η πιο κοινή παράνομη ουσία που χρησιμοποιούν οι έφηβοι παγκοσμίως και μεταξύ των βιομηχανικών χωρών πριν από τη νομιμοποίηση. Οι ανησυχίες σχετικά με την αύξηση της χρήσης (λόγω μεγαλύτερης προσβασιμότητας), τη μείωση της τιμής, την αύξηση της ισχύος και την ελκυστικότητα και μια πιο θετική δημόσια εικόνα ήταν μεταξύ των λόγων που αναφέρθηκαν από άτομα που αντιτίθενται στη νομιμοποίηση σε διάφορες χώρες (Lachance et al, 2022). Σε μια ομάδα διεθνών εμπειρογνομόνων ανατέθηκε η δημιουργία των κατευθυντήριων γραμμών για τη χρήση κάνναβης χαμηλότερου κινδύνου, όταν αναγνωρίστηκε ότι θα χρειαζόταν περαιτέρω εργασία για τη μείωση των κινδύνων για την υγεία που συνδέονται με τη χρήση κάνναβης.

Σύμφωνα με τους Lachance et al (2022), έχει σημειωθεί σημαντική αύξηση χρήσης στα νεαρά άτομα ειδικά ως προς το φύλο (μεγαλύτερη χρήση από γυναίκες) και σε όσα εμφανίζουν συμπεριφορές συννοσηρότητας χρήσης ουσιών όπως για παράδειγμα η υπερβολική χρήση αλκοόλ (binge drinking). Παρά τα συμπεράσματα αυτά, υπήρχαν ελάχιστα στοιχεία ότι η νομιμοποίηση είχε αυξήσει τον αριθμό των νέων χρηστών. Προς υποστήριξη αυτών των συμπερασμάτων, μια πρόσφατη συστηματική ανασκόπηση και μετα-ανάλυση που επικεντρώθηκε στο άτμισμα κάνναβης μεταξύ των εφήβων πρότεινε επίσης ότι κρίνεται απαραίτητο να τεθούν πιο αποτελεσματικά μέτρα πρόληψης και αντιμετώπισης (Lim et al, 2022).

Βιβλιογραφική επισκόπηση

Η έννοια της χρήσης

Η χρήση των ψυχοτρόπων ουσιών επηρεάζει αρνητικά την υγεία του ατόμου, την πνευματική του διαύγεια, την ψυχολογική του διάθεση, τη λειτουργικότητά του, τις διαπροσωπικές και κοινωνικές του σχέσεις, την οικονομική του κατάσταση, το βιοτικό του επίπεδο και πολλές άλλες πτυχές της ζωής και της καθημερινότητάς του.

Οι συνέπειες της χρήσης διαφοροποιούνται σημαντικά από τις συνέπειες της κατάχρησης ή της εξάρτησης, με τις τελευταίες να είναι περισσότερο ορατές, καθοριστικές, ακόμη και βαρύτερες για την καθημερινή πορεία ενός ανθρώπου. Τέλος, όλες αυτές οι επιπτώσεις αμφισβητείται ότι συνδέονται με σχέση αιτίου-αιτιατού με τη χρήση και την εξάρτηση από ουσίες, ενώ υποστηρίζεται ότι η χρήση

και η εξάρτηση μπορεί να είναι το αποτέλεσμα άλλων προβλημάτων· οικογενειακών, οικονομικών, εν γένει ψυχοκοινωνικών προβλημάτων.

Με άλλα λόγια, δεν είναι η χρήση, αλλά διάφοροι ατομικοί και περιβαλλοντικοί (κοινωνικοί) παράγοντες που επιφέρουν – αν επιφέρουν – αυτήν την πραγματικότητα στη ζωή του ατόμου, η οποία πραγματικότητα διαμεσολαβείται από τη χρήση ψυχοδραστικών ουσιών. Επιπροσθέτως, σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση μιας τέτοιας πραγματικότητας παίζει η κοινωνική απαξίωση και ο κοινωνικός στιγματισμός της συγκεκριμένης συμπεριφοράς ως μη αποδεκτής και αποκλίνουσας . Παρ' όλα αυτά, δεν είναι τόσο εύκολο να πει κανείς ότι τα άτομα που κάνουν χρήση ουσιών προβαίνουν σε αυτοκαταστροφικές για αυτά πράξεις. Οι στιγμές της επήρειας μπορεί να συνιστούν για το άτομο μία αποφυγή της δύσκολης πραγματικότητας, μια διέξοδο από τα διάφορα βάρη που «σηκώνει», ένα αναλγητικό για τον πόνο, ακόμη κι ένας τρόπος ψυχαγωγίας . Την ίδια λειτουργία μπορεί να έχουν και διάφορες άλλες συνήθειες ή συμπεριφορές του ατόμου, ακόμη και οι σχέσεις του με άλλα άτομα. (Λιάππας, 2004)

Η έννοια της εξάρτησης

Υπάρχουν δύο διακρίσεις στον ορισμό της εξάρτησης, αυτή της σωματικής και αυτή της ψυχικής εξάρτησης. Σωματική εξάρτηση, κατά τον Π.Ο.Υ. θεωρείται:

«όταν η χρήση ναρκωτικών προκαλεί συναισθήματα ευεξίας και ευχαρίστησης και προκαλεί επίσης ψυχαναγκασμό ώστε να απαιτείται συνεχή ή περιοδική χρήση της ουσίας ώστε να δημιουργηθούν τα προαναφερόμενα συναισθήματα».

Και η ψυχική εξάρτηση κατά την οποία,

«υπάρχει έντονη επιθυμία της χρήσης της ναρκωτικής ουσίας, περιστασιακής ή μόνιμης, υπάρχει η ανάγκη για μικρή αύξηση της δόσης και περιλαμβάνεται και το αίσθημα της απόλαυσης του χρήστη από αυτή τη χρήση» (WHO, 1969, 6).

Επιπρόσθετα, έχουμε τον όρο της ανοχής ή της αντοχής, όπως συνηθίζεται να λέγεται, με τον οποίο καθορίζεται η μείωση της αντοχής του ατόμου-χρήστη ενός ναρκωτικού ένεκα της συνεχόμενης λήψης αυτού, το οποίο έχει ως αποτέλεσμα το άτομο αυτό να επιζητά συνεχώς μεγαλύτερη ποσότητα αυτού ώστε να καλύψει τις ανάγκες του (Λιάππας, 1992, 18).

Εν κατακλείδι, μπορούμε να πούμε με μια σχετική ασφάλεια, πως η εξάρτηση αποτελεί μια σχέση έντονου ψυχαναγκασμού μεταξύ του εξαρτημένου ατόμου και της ουσίας από την οποία εξαρτάται. Η σχέση αυτή τονώνεται από τη συνεχόμενη χρήση της ουσίας και οδηγεί τον χρήστη στην αδυναμία να την αποβάλλει στηριζόμενος στις δικές του δυνάμεις.

Η Νομική έννοια της εξάρτησης

Στο παρόν νομικό πλαίσιο στο οποίο κινούμαστε, και συγκεκριμένα στον νόμο 4139/2013, άρθρο 30, δίδεται ένας ορισμός ενός ουσιοεξαρτημένου ατόμου:

«όσοι απέκτησαν την έξη της χρήσης των ναρκωτικών και δεν μπορούν να την αποβάλλουν με τις δικές τους δυνάμεις, υποβάλλονται σε ειδική μεταχείριση κατά τους όρους του άρθρου αυτού και των άρθρων 31-35» (e-nomothesia, .4139-2013).

Ως εκ τούτου, ο νομοθέτης αξιολογεί την αδυναμία του εξαρτημένου ατόμου, σε συνδυασμό με τη προσωπικότητα του καθώς εμφανίζεται μια μειωμένη αντίσταση, με αποτέλεσμα να προβλέπει μειωμένη ποινή.

Ωστόσο, και σύμφωνα με τον Π.Ο.Υ. , οι ψυχικές διαταραχές και οι συμπεριφορικές συμπεριλαμβάνουν και τις διαταραχές αυτές, οι οποίες οφείλονται σε χρήση ψυχοτρόπων ουσιών (icd.who, 2016).

Έτσι, αντιλαμβανόμαστε πως ο ορισμός του άρθρου 30 του ν.4139/2013 παρουσιάζει ορισμένες ελλείψεις και πρέπει να λαμβάνονται υπόψη έγκριτα επιστημονικά κριτήρια για τις εξαρτήσεις τα οποία διαφοροποιούν τις έννομες συνέπειες (Παρασκευόπουλος, 2004). Πιο έγκυρος είναι ο όρος που χρησιμοποιείται από το Διαγνωστικό και στατιστικό εγχειρίδιο ψυχικών διαταραχών, το οποίο αναφέρει ως όρο τη «διαταραχή από χρήση ουσιών», παρακάμπτοντας με αυτό το τρόπο τον όρο «εξάρτηση», παρόλο που είναι ευρύτερα διαδεδομένος (American Psychiatric Association, 2013, 484).

Για να γίνει πιο κατανοητός αυτός ο όρος παραθέτονται μια σειρά από κριτήρια τα οποία δεν είναι της παρούσης και γι' αυτό δειγματοληπτικά και μόνο θα αναφερθούμε σε ορισμένα από αυτά. Πρόκειται για:

- Δυσκολία ελέγχου της χρήσης ουσιών
- Μεγάλες ποσότητες χρήσης των ουσιών

- Χρονικοί περίοδοι οι οποίοι είναι εξαιρετικά μεγάλοι με χρήση ουσιών
- Συνέχιση της χρήσης παρά το γεγονός πως εγείρονται προβλήματα υγείας λόγω αυτής της χρήσης.

Συνεπώς, βάσει των ανωτέρω, για να διαπιστωθεί μια εξάρτηση, σημαίνοντα ρόλο διαδραματίζει το στερητικό σύνδρομο και η ανοχή στην ουσία. Για να εντοπιστεί η ανοχή στην ουσία, πρέπει να διαπιστωθεί πως το άτομο χρησιμοποιεί πολύ μεγάλες δόσεις της για την ικανοποίηση της στέρησής του. Το στερητικό σύνδρομο εμφανίζεται ως σωματικό και ψυχολογικό φαινόμενο, όταν το εξαρτημένο άτομο σταματήσει να λαμβάνει τη δόση που χρειάζεται (Kring, et.al., 2010).

Εν κατακλείδι λοιπόν, το άτομο το οποίο είναι εξαρτημένο από ουσίες οφείλει να αντιμετωπίζεται ως ένα άτομο που πάσχει από μια ασθένεια. Δηλαδή, ως ασθενής (Παύλου, 2014).

Η Περίπτωση της κάνναβης

Η κάνναβη είναι μια από τις πλέον διαδεδομένες ναρκωτικές ουσίες. Ως φυτό, η κάνναβη είναι γνωστή για τις θεραπευτικές της ιδιότητες από την αρχαιότητα ακόμη, καθώς σε πολλές των περιπτώσεων προσφέρει ανακούφιση από τους πόνους (Χαΐδου, 2016, 45).

Από το εν λόγω φυτό προέρχονται κάποιες ναρκωτικές ουσίες ευρεία διαδεδομένες, το χασίς και η μαριχουάνα. Οι ουσίες αυτές χρησιμοποιούνται από άτομα ανεξαρτήτως ηλικίας και ένας μικρός αριθμός αυτών, γύρω στο 4%, εθίζεται στα προϊόντα αυτά και τα αναζητά. Η ανοχή του οργανισμού στις εν λόγω ουσίες εμφανίζεται έπειτα από πολύχρονη χρήση και το σύνδρομο στέρησης, το οποίο εμφανίζεται είναι αβέβαιο ως προς τη κλινική του αξιολόγηση (Arao, 1983, 42).

Η μαριχουάνα και το χασίς επιδρούν ψυχοδραστικά στον ανθρώπινο οργανισμό και τα αποτελέσματα αυτής της επίδρασης συνήθως ποικίλλουν και εξαρτώνται από τη διάθεση και την ψυχολογία του ατόμου που τα χρησιμοποιεί, τη δοσολογία, αλλά ακόμη και από τον τρόπο λήψης αυτών των ουσιών (Kring, et.al., 2010, 466). Από την κατανάλωσή τους, συνήθως προκαλούνται αισθήματα χαλάρωσης και ευφορίας στον ανθρώπινο οργανισμό. Η κατάχρηση και η υψηλή δοσολογία προκαλούν έντονες και γρήγορες αλλαγές στα συναισθήματα, εξασθένηση της μνήμης, αλλαγές

στην αίσθηση του χρόνου, ακόμη και ψευδαισθήσεις. Τα αποτελέσματα της χρόνιας χρήσης παραγώγων της κάνναβης είναι η κατάπτωση της μνήμης και η αδυναμία της αφομοίωσης νέων πραγμάτων (Kring, et.al., 2010, 470).

Για τα αποτελέσματα της χρήσης παραγώγων προϊόντων κάνναβης, χαρακτηριστική είναι μια έρευνα σε δείγμα 1265 παιδιών, η οποία κατέδειξε πως η αύξηση κατανάλωσης αυτών των προϊόντων οδήγησε σε σοβαρή μείωση των εκπαιδευτικών επιτυχιών των παιδιών αυτών (Fergusson, et.al. 2004, 78). Συμπληρωματικά σε αυτή, μια παρόμοια έρευνα, παρουσιάζει πως οι χρήστες προϊόντων κάνναβης σε εφηβική ηλικία, παρουσιάζουν «αποκλίνουσα συμπεριφορά», η οποία τους περιθωριοποιεί στα μάτια της σχολικής κοινότητας και αυτό έχει ως αποτέλεσμα να αποξενώνονται από αυτή (Lysnkey, et.al. 2003, 102).

Κυρίως στις δυτικές κοινωνίες, η κάνναβη έχει αποκτήσει συμβολικές διαστάσεις καθώς θεωρείται ως σύμβολο της “κουλτούρας” των ναρκωτικών. Πολύ συχνά γίνεται αντικείμενο έντονων συζητήσεων σχετικά με τα οφέλη της ή την επικινδυνότητα της. Τις περισσότερες φορές, όταν γίνονται εκτιμήσεις για την επικινδυνότητα αυτής, αυτές καταλήγουν σε αντιφατικά συμπεράσματα καθώς παίρνουν θέση και πολιτικές απόψεις των εκτιμητών. Αυτός ο τρόπος, όμως, δημιουργεί μια σύγχυση στη κοινή γνώμη η οποία γίνεται κοινωνός μονομερούς, και πολλές φορές, ανεπαρκούς ενημέρωσης αναφορικά και με τις θεραπευτικές ιδιότητες του φυτού. Η χρήση της κάνναβης πέρασε από απαγορεύσεις, βάσει νόμων, αλλά και ελευθερίες που αφορούν τη χρήση των άλλων ιδιοτήτων των προϊόντων κάνναβης. Έτσι, φτάσαμε στη σημερινή εποχή, όπου στα περισσότερα κράτη του κόσμου έχει θεσμοθετηθεί η αποποινικοποίηση της φαρμακευτικής χρήσης της κάνναβης.

Πρόσφατα στην Ελλάδα, τεκμηριώθηκε με επιστημονικό τρόπο η χρήση της φαρμακευτικής κάνναβης για ορισμένες πολύ συγκεκριμένες ενδείξεις και περιπτώσεις, στις οποίες είθισται να συνταγογραφείται η ουσία αυτή σε ασθενείς με χρόνιους πόνους από ανίατες ασθένειες, για φλεγμονές λόγω αυτοάνοσων νοσημάτων και για τη σκλήρυνση κατά πλάκας. Συγκεκριμένα το 2019, στη Βουλή των Ελλήνων ψηφίστηκε το νομοσχέδιο το οποίο σχετιζόταν με τη νομιμοποίηση της καλλιέργειας, εισαγωγής και κατοχής φαρμακευτικής ιατρικής κάνναβης (Αποστόλου, 2018).

Το γεγονός αυτό φαίνεται πως απενοχοποίησε σε μεγάλο βαθμό τη χρήση κάνναβης δίχως μέτρο, κυρίως για ψυχαγωγικούς σκοπούς, ως επί το πλείστον σε νεαρά άτομα, κάτι το οποίο ενδεχομένως να επιφέρει δυσάρεστες εξελίξεις μακροπρόθεσμα. Η πολύ μεγάλη διάδοση της κάνναβης στις νεαρές ηλικίες, ακόμη και στα σχολικά περιβάλλοντα, συνδυαζόμενη με ένα κοκτέιλ από αλκοόλ και καπνό, δημιουργεί αισθήματα χαλαρότητας, ευφορίας και αποφυγής από τον γονεϊκό έλεγχο, άλλα πλήττει με καίριο τρόπο την εύθραυστη ψυχοσύνθεση των νέων, δημιουργώντας πολλαπλές διαταραχές (Τζεφεράκος & Στυλιανίδης, 2019).

Επιπολασμός χρήσης κάνναβης από τους νέους

Όπως υποστηρίζεται από την EUDA (2024), σύμφωνα με έρευνες που διενεργήθηκαν, η χρήση κάνναβης στον πληθυσμό της ΕΕ ηλικίας 15 έως 34 ετών εκτιμάται σε 15,0% (15,1 εκατομμύρια), με τους άνδρες γενικά δύο φορές πιο πιθανό να υποδηλώνουν χρήση σε σύγκριση με τις γυναίκες. Στη δημογραφική ηλικία 15 έως 24 ετών, περίπου το 18,6% (8,8 εκατομμύρια) ανέφερε χρήση κάνναβης τον τελευταίο χρόνο, ενώ το 9,7% (4,6 εκατομμύρια) ανέφερε χρήση τον προηγούμενο μήνα. Περίπου το 1,3% (3,7 εκατομμύρια) των ατόμων ηλικίας 15 έως 64 ετών είναι καθημερινοί ή σχεδόν καθημερινοί χρήστες κάνναβης, που ορίζεται ως χρήση της ουσίας για 20 ή περισσότερες ημέρες τον προηγούμενο μήνα. Υπολογίζεται ότι το 2,0% (2,0 εκατομμύρια) των ατόμων ηλικίας 15 έως 34 ετών είναι τακτικοί ή σχεδόν καθημερινοί χρήστες κάνναβης. Περίπου το 75% των ενηλίκων χρηστών (ηλικίας 15 έως 64 ετών) είναι άνδρες, με την πλειοψηφία (54%) να είναι κάτω των 35 ετών.

Οι εθνικές τάσεις στη χρήση κάνναβης φαίνεται να είναι ασυνεπείς. Μεταξύ των χωρών που διεξήγαγαν έρευνες από το 2021 και παρείχαν εύρη εμπιστοσύνης, 3 ανέφεραν αυξημένες εκτιμήσεις, 8 παρέμειναν αμετάβλητες και 2 παρουσίασαν πτώση σε σχέση με την προηγούμενη παρόμοια έρευνα (EUDA, 2024).

Η Ευρωπαϊκή Έρευνα Ιστού για τα Ναρκωτικά του 2021 αποκάλυψε ότι το 95% των χρηστών κάνναβης τους τελευταίους 12 μήνες χρησιμοποίησε φυτική κάνναβη, ενώ το 32% χρησιμοποιούσε ρητίνη, το 25% χρησιμοποίησε γλυκά και το 17% χρησιμοποιούσε εκχυλίσματα. Αυτή η πηγή δεδομένων υποδηλώνει επίσης ότι οι χρήστες χρησιμοποιούν συχνά διάφορες μορφές αυτής της ουσίας. Το 2023, από τις 51 τοποθεσίες με παρόμοια δεδομένα, οι 20 έδειξαν ετήσια αύξηση του μεταβολίτη

της κάνναβης THC-COOH σε δείγματα λυμάτων, ενώ 15 τοποθεσίες έδειξαν μείωση (EUDA, 2024).

Παράγοντες επικινδυνότητας – προστασίας των εφήβων

Προσωπικά χαρακτηριστικά

Οι Chuang et al. (2017) ανακάλυψαν ότι οι έφηβοι που παρουσίαζαν υψηλές παρορμητικές ιδιότητες είχαν ουσιαστική θετική συσχέτιση με τον εθισμό στα ναρκωτικά. Η έρευνα έδειξε ότι το χαρακτηριστικό παρορμητικότητας ήταν ένας ανεξάρτητος παράγοντας κινδύνου, αυξάνοντας την πιθανότητα χρήσης ναρκωτικών κατά δύο έως τέσσερις φορές σε σύγκριση με τη μη παρορμητική ομάδα. Μια διαχρονική έρευνα που διεξήχθη από τους Guttmanova et al. (2019) έδειξε μια ευνοϊκή συσχέτιση μεταξύ των επαναστατικών τάσεων και του εθισμού στη μαριχουάνα και υποστήριξαν ότι οι δείκτες επαναστατικότητας χρησιμεύουν ως ένα αποτελεσματικό υποκατάστατο για την τάση ενός νέου να συμμετέχει σε επικίνδυνη δραστηριότητα. Οι Wilson et al. (2017) διεξήγαγαν μια έρευνα με 112 ανήλικους που υποβλήθηκαν σε αποτοξίνωση για κατάχρηση οπιοειδών και διαπίστωσε ότι οι περισσότεροι συμμετέχοντες είχαν προκλήσεις στη συναισθηματική ρύθμιση. Οι επιστήμονες ανακάλυψαν ότι όσοι εμφάνιζαν σημάδια διαταραχής του συναισθηματικού ελέγχου ανέπτυξαν εξάρτηση από τα οπιοειδή σε μικρότερη ηλικία. Επιπλέον, μια μελέτη περιπτώσεων ελέγχου σε εφήβους εξωτερικούς ασθενείς αποκάλυψε ότι όσοι εμπλέκονταν σε κατάχρηση κάνναβης είχαν αξιοσημείωτα χαρακτηριστικά αλεξιθυμίας σε σύγκριση με την ομάδα ελέγχου. Οι έφηβοι είχαν αυξημένες βαθμολογίες στη διάσταση της Δυσκολίας στον εντοπισμό συναισθημάτων (DIF), ένα κρίσιμο κριτήριο για τον εντοπισμό της αλεξιθυμίας. Η προσαρμοσμένη αναλογία πιθανοτήτων για DIF στην κατάχρηση κάνναβης ήταν 1,11 (95% CI, 1,03–1,20) (Nawi et al, 2021).

Ιστορικό κακοποίησης κατά την ανάπτυξη

Ένα ιστορικό προηγούμενης κακομεταχείρισης έχει συσχετιστεί θετικά με τη χρήση ναρκωτικών από εφήβους. Η έρευνα του Kobulsky (2017) αποκάλυψε ότι το ιστορικό σωματικής κακοποίησης συσχετίζεται με τη χρήση ναρκωτικών από εφήβους, όπως φαίνεται από το Path Analysis, αν και τα δεδομένα είναι αποκλειστικά για γυναίκες.

Ωστόσο, ευρήματα της έρευνας των Gabrieli et al (2016) που επικεντρώθηκε στην ανάδοχη φροντίδα έδειξαν ότι κάθε είδους κατάχρηση μπορεί να οδηγήσει σε επικράτηση χρήσης κάνναβης σε όλη τη ζωή έως και 85,7% και επικράτηση χρήσης κάνναβης κατά τους τελευταίους τρεις μήνες έως και 31,7%. Η έρευνα εντόπισε σημαντικούς λανθάνοντες παράγοντες που επηρεάζουν τα αποτελέσματα του εθισμού στα ναρκωτικά: χρόνια σωματική κακομεταχείριση (φόρτωση παραγόντων 0,858) και χρόνια ψυχολογική κακομεταχείριση (φόρτωση παραγόντων 0,825), με τιμές r^2 73,6% και 68,1%, αντίστοιχα. Μια ξεχωριστή έρευνα των Schliemer et al (2019) φώτισε τις εμπειρίες όσων διαμένουν σε υπηρεσίες παιδικής πρόνοιας (CWS). Τα διαχρονικά δεδομένα έδειξαν ότι τα ποσοστά κατανάλωσης μαριχουάνας αυξήθηκαν από 9% σε 18% μετά από 36 μήνες στο CWS. Κατά συνέπεια, τα δεδομένα υποδηλώνουν την πιθανότητα ανεπιθύμητων εμπειριών σε τέτοια καταφύγια.

Ατομική ψυχιατρική αξιολόγηση

Ολοκληρωμένες μελέτες στις ΗΠΑ έχουν δείξει ότι οι έφηβοι με προβλήματα συμπεριφοράς (CP) έχουν σημαντική συσχέτιση με τον εθισμό στη μαριχουάνα (OR = 1,75 [1,56, 1,96], $p < 0,0001$). Επιπλέον, όσοι είχαν διαγνωστεί με Μείζονα Καταθλιπτική Διαταραχή (MDD) είχαν μια ουσιαστική ευνοϊκή συσχέτιση με την κατανάλωση μαριχουάνας (Nawi et al, 2021).

Προηγούμενο ιστορικό χρήσης ναρκωτικών και εθισμού

Μια περαιτέρω έρευνα έδειξε ότι η έκθεση σε ηλεκτρονικά τσιγάρα τις προηγούμενες 30 ημέρες συσχετίζεται με τετραπλάσια αύξηση του επιπολασμού της χρήσης μαριχουάνας και συνταγογραφούμενων ναρκωτικών μεταξύ των μαθητών της 8ης και 10ης δημοτικού και τριπλασιάζεται μεταξύ των μαθητών της 12ης τάξης. Εξετάστηκε επίσης η συσχέτιση μεταξύ πολλών συμπεριφορικών εθισμών και της έναρξης της κατάχρησης ουσιών. Χρησιμοποιώντας μια βαθμολογία 12 στοιχείων για την αξιολόγηση πιθανών εθιστικών συμπεριφορών, σημαντικές συσχετίσεις μεταξύ της κατάχρησης ναρκωτικών και ομάδων που εμφανίζουν δύο συμπεριφορικούς εθισμούς (OR = 3,19, 95% CI 1,25, 9,77) και τρεις εθισμούς συμπεριφοράς (OR = 3,46 1,25, 9,58) ήταν τεκμηριωμένη (Osborne et al, 2020).

Συνύπαρξη πολλαπλών ιατρικών καταστάσεων

Η μελέτη των Dash et al. (2020) υποδεικνύει ότι οι έφηβοι με ιατρική κατάσταση που απαιτεί τακτική διαχείριση του πόνου διατρέχουν αυξημένο κίνδυνο χρήσης οπιοειδών. Οι έφηβοι που εμφανίζουν σημεία διαταραχής μπορεί να διατρέχουν κίνδυνο για κατάχρηση οπιούχων, ανεξάρτητα από τη σοβαρότητα του πόνου.

Προσωπικές στάσεις και αντιλήψεις

Οι Schleimer et al (2019) διενέργησαν έρευνα σε τρία κράτη της Λατινικής Αμερικής (Αργεντινή, Χιλή και Ουρουγουάη) δείχνοντας ότι οι έφηβοι με ελάχιστο ή καθόλου αντιληπτό κίνδυνο χρήσης μαριχουάνας είχαν σημαντικά αυξημένο κίνδυνο κατάχρησης (OR = 8,22, 95% CI 7,56, 10,30). Αυτό το συμπέρασμα ευθυγραμμίζεται και από την έρευνα των Guttmanova et al (2019) που περιλαμβάνει εφήβους του 2002, η οποία έδειξε ότι η αντίληψη της ουσίας ως ασφαλούς ήταν ένας ανεξάρτητος παράγοντας κινδύνου που θα μπορούσε μελλοντικά να προβλέψει τη μελλοντική χρήση μαριχουάνας. Επιπλέον, αρκετοί ερωτηθέντες νέοι πίστεψαν ότι αντλούσαν πλεονεκτήματα από τη χρήση ναρκωτικών (Dash et al, 2020).

Επιπλέον, οι έφηβοι με υψηλή αντιληπτή διαθεσιμότητα ναρκωτικών στις περιοχές τους ήταν πιο πιθανό να αυξήσουν την κατανάλωση μαριχουάνας με την πάροδο του χρόνου (OR = 11,00, 95% CI 9,11, 13,27). Το χαμηλό κόστος της ουσίας και η παρουσία εμπορών ναρκωτικών κοντά σε σχολεία συνέβαλαν στην προσβασιμότητα των ανηλίκων. Η αντιληπτή προσβασιμότητα των ναρκωτικών έχει συσχετιστεί με τα προγράμματα επιβολής του νόμου των αρχών. Η εντύπωση των νέων για την επιεική κοινοτική επιβολή των κανονισμών χρήσης ναρκωτικών ανά πάσα στιγμή προέβλεπε αύξηση της χρήσης μαριχουάνας στην επόμενη περίοδο αξιολόγησης. Μια έρευνα που αναλύει τη στάση απέναντι στα συνθετικά ναρκωτικά, βασισμένη σε 8076 πιθανολογικά δείγματα μαθητών του Μακάο, αποκάλυψε ότι η πιθανότητα χρήσης μαριχουάνας κατά τη διάρκεια της ζωής ήταν σχεδόν τρεις φορές μεγαλύτερη μεταξύ εκείνων με έντονη στάση υπέρ των συνθετικών ναρκωτικών (Li et al, 2017). Επιπλέον, ο αυξημένος συνολικός χρόνος οθόνης μεταξύ των εφήβων αυξάνει την πιθανότητα τακτικής χρήσης κάνναβης. Τα άτομα που ανέφεραν καθημερινή χρήση κάνναβης έχουν μέσο συνολικό χρόνο οθόνης 12,56 ώρες, ενώ όσοι ισχυρίστηκαν ότι

δεν έκαναν χρήση κάνναβης είχαν κατά μέσο όρο 6,93 ώρες. Οι έφηβοι που περνούν περισσότερο χρόνο στο Διαδίκτυο, στέλνοντας μηνύματα, παίζοντας βιντεοπαιχνίδια και βλέποντας τηλεόραση ή ταινίες συσχετίζονται ουσιαστικά με συχνότερη χρήση κάνναβης (Doggett et al, 2019).

Βιολογικοί Παράγοντες κινδύνου

Πολυάριθμες μελέτες έχουν δείξει τις βιολογικές μεταβλητές που συμβάλλουν στην κατάχρηση ναρκωτικών στους εφήβους. Οι επιγενετικές μελέτες θεωρούνται σημαντικές, καθώς ενδέχεται να αποσαφηνίσουν πιθανές προγεννητικές επιδράσεις που μπορούν να αντιμετωπιστούν σε προγενέστερο στάδιο. Οι μέλλουσες μαμάδες που κάνουν χρήση καπνού και αλκοόλ έχουν έμμεση σχέση με την εξάρτηση από τα ναρκωτικά των εφήβων στη μετέπειτα ζωή τους. Επιπλέον, η δυναμική αλληλεπίδραση μεταξύ των γονέων και των απογόνων τους μπορεί να επηρεάσει σημαντικά την ανάπτυξη του παιδιού. Οι Luk et al. (2017) ερεύνησαν τις μεσολαβητικές επιδράσεις του τρόπου ανατροφής στην κατάχρηση ναρκωτικών και προσδιόρισε τον ψυχολογικό έλεγχο της μητέρας ως βασική μεταβλητή. Ο ψυχολογικός έλεγχος της μητέρας είχε διπλάσια επιρροή στο να ωθήσει τα παιδιά της να εμπλακούν στον εθισμό στα ναρκωτικά σε σύγκριση με το άλλο συστατικό. Οι Guttmanova et al (2019) έδειξαν ότι το ανεπαρκές μορφωτικό επίπεδο των γονέων είναι ένας έμμεσος παράγοντας κινδύνου για τη χρήση ναρκωτικών από παιδιά, καθώς μειώνει την αίσθηση κινδύνου του νεαρού, αυξάνοντας έτσι την πιθανότητα μελλοντικής κατάχρησης ουσιών. Η γονική αμέλεια μπορεί να επιδεινώσει περαιτέρω αυτό το ζήτημα. Οι El Kazdough et al. (2018) εντόπισαν την ανεπαρκή γονική παρακολούθηση, την άναρχη χρήση χαρτζιλίκι από ανηλίκους και την ύπαρξη μελών της οικογένειας που χρησιμοποιούν ουσίες ως κυρίαρχους καθοριστικούς παράγοντες της παραμέλησης.

Σχέση με συνομηλίκους

Οι Li et al (2017) έδειξαν μια ευνοϊκή συσχέτιση μεταξύ της χρήσης εφηβικών ουσιών και των συνομηλίκων που εμπλέκονται σε παρόμοιες συμπεριφορές. Η πιθανότητα να γίνει κάποιος διά βίου χρήστης μαριχουάνας αυξήθηκε σημαντικά κατά 2,5 ($p < 0,001$) μεταξύ των συνομηλίκων ομάδων που χρησιμοποιούν συνθετικές ουσίες. Αυτό το στοιχείο λειτούργησε ως πίεση από τους συνομηλίκους στους εφήβους, οι οποίοι υποσυνείδητα φιλοδοξούσαν να μιμηθούν τους

συνομηλίκους τους. Η διαθεσιμότητα και η συμμετοχή σε οργανωμένες και μη δομημένες δραστηριότητες μπορεί να επηρεάσει τη χρήση μαριχουάνας. Ο Spillane (2000) ανακάλυψε ότι η παρουσία μη δομημένων δραστηριοτήτων συσχετίζεται με αυξημένη πιθανότητα χρήσης μαριχουάνας.

Προστατευτικοί παράγοντες: Προσωπικά χαρακτηριστικά

Ορισμένα ατομικά χαρακτηριστικά έχουν αναγνωριστεί ως προστατευτικοί παράγοντες έναντι της ανάπτυξης συμπεριφορών κατάχρησης ουσιών στους εφήβους. Μια έρευνα των Marin et al. (2019) ανακάλυψε ότι οι νέοι με αισιόδοξη διάθεση ήταν λιγότερο επιρρεπείς στην ανάπτυξη εξάρτησης από τα ναρκωτικά. Αυτή η έρευνα σε 1104 παιδιά από το Ιράν αποκάλυψε ότι η μεγαλύτερη βαθμολογία αισιοδοξίας, όπως αξιολογήθηκε από το Ερωτηματολόγιο Παιδικής Απόδοσης Στυλ (CASQ), χρησιμεύει ως προστατευτικός παράγοντας κατά της παράνομης χρήσης ναρκωτικών (OR = 0,90, 95% CI: 0,85–0,95). Μια περαιτέρω έρευνα έδειξε ότι η αυξημένη ενσυνειδητότητα, που αξιολογήθηκε χρησιμοποιώντας τη μέτρηση αποδοχής και ενσυνειδητότητας του παιδιού (CAMP) 25 στοιχείων, συσχετίζεται με καθυστερημένη έναρξη κατάχρησης ενέσιμων ναρκωτικών σε εφήβους με εθισμό στα οπιοειδή (1,67 έτη, $p = 0,041$). Το χαρακτηριστικό της κοινωνικής φοβίας είχε αρνητική συσχέτιση με τη χρήση μαριχουάνας (OR = 0,87, 95% CI 0,77–0,97), όπως φαίνεται (Wilson et al, 2017).

Προσωπικές στάσεις και αντιλήψεις

Οι El Kazdough et al. (2018) ισχυρίζονται ότι τα άτομα με ισχυρή πεποίθηση κατά της χρήσης ουσιών και έντονη δέσμευση για τη διατήρηση της υγείας τους είναι πιο πιθανό να προστατεύονται από τη συμμετοχή στον εθισμό στα ναρκωτικά.

Παράγοντες που παρέχουν προστασία

Αν και τα προαναφερθέντα μητρικά χαρακτηριστικά αναγνωρίστηκαν ως παράγοντες κινδύνου, εμφανίστηκε αντίθετη επίδραση όταν η πατρική φιγούρα είχε αρκετές πληροφορίες. Η έρευνα έδειξε ότι οι μπαμπάδες με αρκετή γνώση και επίγνωση ήταν περισσότερο διατεθειμένοι να προστατεύσουν τους εφήβους τους από τη χρήση ουσιών. Οι El Kazdough et al. (2018) παρατήρησε ότι η βοήθεια και η καθοδήγηση μπορεί να χρησιμεύσουν ως προστατευτικοί παράγοντες σε αυτόν τον τομέα.

Μεθοδολογία της έρευνας

Στόχος της έρευνας και ερευνητικά ερωτήματα

Ο σκοπός της έρευνας αυτής είναι η εις βάθος διερεύνηση των απόψεων των νεαρών ερωτηθέντων, εξετάζοντας ανθρωποκεντρικά τις αντιλήψεις τους σχετικά με το αντικείμενο. Η έρευνα αυτή αποσκοπεί να παρουσιάσει τις πραγματικές, υποκειμενικές, προσωπικές εμπειρίες των νέων μαθητών, δίνοντας τους την δυνατότητα να εκφραστούν ελεύθερα και χωρίς περιορισμούς.

Ως εκ τούτου μέσω της παρούσας έρευνας θα επιχειρηθεί να απαντηθούν τα εξής ερευνητικά ερωτήματα.

- 1) Ποιες είναι οι απόψεις και αντιλήψεις των εφήβων για την κάνναβη;
- 2) Ποιοι αποτρεπτικοί ή προτρεπτικοί παράγοντες συνιστούν στην έναρξη και επακολούθηση της χρήσης/ εξάρτησης στην κάνναβη (οικογένεια, φίλοι- σύντροφοι, σχολείο);

Ερευνητικός σχεδιασμός

Η διενέργεια της παρούσας έρευνας στηρίχθηκε στον ποιοτικό ερευνητικό σχεδιασμό. Στην ποιοτική έρευνα η γνώση προέρχεται από τον λόγο, τις στάσεις και τις εμπειρίες που μοιράζονται οι συμμετέχοντες με τον ερευνητή και διενεργείται για την εις βάθος ανάλυση των απόψεων και αντιλήψεων των συμμετεχόντων (Mason, 2011; Καλλινικάκη, 2010, σελ. 88).

Η ποιοτική έρευνα θέτει μια πρόκληση στην αντικειμενικότητα, τη γενίκευση και την τελική αλήθεια. Ο στόχος δεν είναι η αμερόληπτη παρατήρηση, αλλά η παρατήρηση εμποτισμένη με αξίες, την προσωπικότητα του ερευνητή, την υποκειμενική αλήθεια και τις συναισθηματικές διαστάσεις ενός θέματος και για το λόγο αυτό κρίθηκε ως η πιο κατάλληλη προσέγγιση (Καλλινικάκη, 2010, 74).

Μέθοδος συλλογής δεδομένων-Ερευνητικό εργαλείο

Στις ποιοτικές έρευνες το σύνηθες εργαλείο συλλογής δεδομένων αποτελεί η συνέντευξη. Ως εργαλείο για την παρούσα μελέτη χρησιμοποιήθηκε η ημιδομημένη συνέντευξη εις βάθος, που αποτελείται από ένα σύνολο προκαθορισμένων, κατά κάποιον τρόπο, ερωτήσεων και χρησιμοποιείται συχνά από νέους ποιοτικούς μελετητές, ώστε να έχουν έναν οδηγό για τα θέματα που θεωρούν ότι είναι σημαντικά στην κάλυψη του πλαισίου της συνέντευξης. Χρειάζεται να σημειωθεί εδώ ότι ο

συγκεκριμένος τύπος συνέντευξης παρουσιάζει ευελιξία: α) ως προς την τροποποίηση του περιεχομένου των ερωτήσεων ανάλογα με τον ερωτώμενο, β) ως προς την εμβάθυνση σε κάποια θέματα με συμμετέχοντες που κρίνονται κατάλληλοι, γ) ως προς τη σειρά με την οποία τίθενται οι ερωτήσεις και δ) ως προς την πρόσθεση ή αφαίρεση ερωτήσεων ή θεμάτων για συζήτηση.

Πληθυσμός έρευνας – Δείγμα

Η επιλογή του δείγματος πραγματοποιήθηκε με τη σκόπιμη δειγματοληψία, που είναι μια μη πιθανοτική δειγματοληπτική στρατηγική που ευθυγραμμίζει αποτελεσματικά το δείγμα με τους στόχους της μελέτης. Συγκεκριμένα, όπως σημειώνουν οι Kelly et al. (2010), οι συμμετέχοντες επιλέγονται με τρόπο που αυξάνει την πιθανότητα συλλογής πιο σχετικών πληροφοριών αλλά και με βάση την κατανόηση των στόχων της μελέτης (Etikan & Babcote, 2019). Έτσι, έχοντας τεθεί κριτήρια ένταξης για την επιλογή του δείγματος, το δείγμα επιλέχθηκε μέσα από το ευρύτερο πλαίσιο γνωριμιών της ερευνήτριας.

Αναφορικά με τον αριθμό των συμμετεχόντων, συνολικά 8 άτομα, 4 γυναίκες, 4 άνδρες, ώστε να υπάρχει ισότιμη εκπροσώπηση και των δύο φύλων, Συγκεκριμένα, όλοι οι νέοι είναι μαθητές Λυκείου έως 18 ετών. Καθώς η έρευνα πραγματοποιήθηκε κατά τη διάρκεια της πανδημίας, και λόγω των ειδικών συνθηκών που είχαν ανακύψει τότε λόγω αυτής της περίπτωσης, όλες οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν μέσω γνωστής διαδικτυακής πλατφόρμας κοινωνικής δικτύωσης. Οι έφηβοι ήταν αρκετά συνεργάσιμοι και πρόθυμοι. Το ζήτημα της χρήσης κάναβης φάνηκε να είναι αρκετά ενδιαφέρον και οικείο προς εκείνους.

Ανάλυση δεδομένων

Η μέθοδος που χρησιμοποιήθηκε στην παρούσα έρευνα με στόχο την ανάλυση των δεδομένων είναι η “ανάλυση περιεχομένου”. Η μέθοδος αυτή δίνει την ευκαιρία στον ερευνητή να εστιάσει κυρίως στις εκφραζόμενες ιδέες παρά στο ύφος του κειμένου. Οι έννοιες που θα προκύψουν μέσω της ανάλυσης θα συσχετισθούν με όσα ήδη είναι γνωστά από την βιβλιογραφία (Strauss & Corbin, 1998, 57-63). Δεν πρόκειται για μια απλή ανάγνωση του κειμένου, αλλά για τη συστηματική διερεύνησή του (Κυριαζή, 2009). Με αυτή τη μέθοδο, η επικέντρωση είναι στα έκδηλα νοήματα (που αφορούν στο περιεχόμενο των λεγόμενων των συνεντευξιαζόμενων) ή και στα λανθάνοντα νοήματα (που αφορούν τις ερμηνείες του ίδιου του κειμένου από την ερευνήτρια)

δίνοντας τη δυνατότητα στην ερευνήτρια να κατανοήσει σε βάθος τα μελετώμενα ζητήματα.

Η ανάλυση περιεχομένου περιλαμβάνει τρεις φάσεις: ορισμό και επιλογή της μονάδας ανάλυσης (λεξική, φρασεολογική και θεματική ανάλυση), προσδιορισμό και επιλογή της μονάδας μέτρησης για τα συστατικά στοιχεία και σχηματισμός ομάδων που παρουσιάζουν κοινά χαρακτηριστικά.

Είναι σημαντικό να τονιστεί ότι στην παρουσίαση των αποτελεσμάτων των συνεντεύξεων κάθε συνέντευξη έλαβε μία κωδικοποίηση τριών χαρακτήρων προκειμένου να γίνεται μία εύκολη αναφορά σε κάποια βασικά χαρακτηριστικά των ερωτηθέντων. Οι αριθμοί (1,2,3,...) παρουσιάζουν την σειρά των συνεντεύξεων. Ακολουθεί το γράμμα Α ή Κ προσδιορίζοντας αν ο ερωτηθείς είναι αγόρι ή κορίτσι αντίστοιχα. Τέλος, προσδιορίζεται αν ο ερωτηθείς έχει κάνει προσωπική χρήση με τα γράμματα Ν για “ναι”, Ο για “όχι” και Δ για την περίπτωση που δεν γίνεται σαφές στη συνέντευξη.

Περιορισμοί της έρευνας

Κατά τη διαδικασία των συνεντεύξεων η ερευνήτρια κλήθηκε αρκετές φορές να διαχωρίσει το ρόλο του ερευνητή από το ρόλο του θεραπευτή. Οι νέοι έθεταν ερωτήματα που αφορούσαν την προσωπικής τους ζωή, εξιστορούσαν γεγονότα και προσωπικές εμπειρίες αναμένοντας επιβράβευση ή σχολιασμό από την ερευνήτρια.

Οι συνεντεύξεις έγιναν διαδικτυακά με αποτέλεσμα να χρειαστεί περισσότερος χρόνος για να αποκτηθεί σε έναν ικανοποιητικό βαθμό η οικειότητα. Συνεπώς, υπήρχαν έφηβοι αρκετά διστακτικοί, οι οποίοι έδιναν και μονολεκτικές απαντήσεις. Η ερευνήτρια στην προσπάθειά της να δημιουργήσει ένα οικείο, ευχάριστο κλίμα, σε συνδυασμό με την δυσκολία της χρήσης διαδικτύου, προσπάθησε να ερμηνεύσει τις απαντήσεις των νέων αλλοιώνοντας ίσως την προσωπική τους αλήθεια. Το δείγμα της έρευνας ήταν μικρό, καθώς όπως προαναφέρθηκε ότι στην έρευνα αυτή συμμετείχαν οκτώ νέοι, με αποτέλεσμα τα συμπεράσματα να μη μπορούν να επεκταθούν και να γενικευτούν.

Αποτελέσματα

Ορισμός της εξάρτησης από τους εφήβους

Ένα πολύ σημαντικό θέμα είναι το πώς αντιλαμβάνονται οι νέοι την εξάρτηση και τον εθισμό και τι σημαίνει η λέξη «εξάρτηση» για αυτούς. Οι νέοι χρησιμοποιούν διάφορους τρόπους για να περιγράψουν την εξάρτηση. Θεωρούν ότι είναι μία ανάγκη που αισθάνεται κάποιος άνθρωπος να βάλει το αντικείμενο του εθισμού του σε προτεραιότητα. Η ανάγκη αυτή είναι ένα ισχυρό κίνητρο και ωθεί το άτομο να την καλύψει και μάλιστα με πειστικό τρόπο. Η μη κάλυψη της ανάγκης αυτής εμφανίζει συμπτώματα, τόσο σε ψυχολογικό, όσο και σε σωματικό επίπεδο. Οι νέοι θεωρούν ότι υπάρχουν διάφορα παραδείγματα που σχετίζονται με εξάρτηση τα οποία δεν συνδέονται πάντως απόλυτα με τα ναρκωτικά. Για κάποιον εθισμό μπορεί να είναι το ποτό, ο τζόγος, το τσιγάρο,

το κινητό, το διαδίκτυο αλλά και διάφορες ουσίες που οι ίδιοι τις κατατάσσουν στα σκληρά ναρκωτικά. Οι νέοι θεωρούν ότι ο εθισμός σπρώχνει τον άνθρωπο προς μία συστηματική χρήση του αντικειμένου της εξάρτησης του, ενώ συχνά τον αναγκάζει να καταφεύγει σε αυτό με αυξανόμενους ρυθμούς. Από αυτό προκύπτει και το πρόβλημα. Όλοι οι νέοι ταυτίζουν την με σκληρές ναρκωτικές ουσίες.

Στο μυαλό μου σκέφτομαι έναν άνθρωπο ο οποίος έχει μια ανάγκη που δε μπορεί να κάνει διαφορετικά από το να κάνει ό,τι μπορεί για να την καλύψει”(1,A,O)

“...οποιοδήποτε άτομο είναι εθισμένο σε κάτι και έχει την ανάγκη να το έχει συνέχεια”.(7,A,O)

“...εξάρτηση είναι όταν μπαίνει η ζωή σου σε δεύτερη μοίρα και πρώτος στόχος ή τέλος πάντων επιδίωξή σου είναι να πάρεις αυτό που είσαι εξαρτημένος” . (6,A,Δ)

Κάνναβη και εξάρτηση

Όλοι οι συμμετέχοντες πιστεύουν ότι η κάνναβη μπορεί να δημιουργήσει εξάρτηση, η οποία μάλιστα είναι ορατή στους χρήστες από τον περίγυρό τους. Θεωρούν ότι η κάνναβη προκαλεί συμπτώματα στον χρήστη σε ψυχοσωματικό επίπεδο. Αναφέρουν πως ακόμα και οι χρήστες που δεν εμφανίζουν συμπτώματα, στην πραγματικότητα έχουν, απλά τα συμπτώματα αυτά είναι μικρής έντασης και δεν γίνονται εύκολα ορατά. Οι συμμετέχοντες θεωρούν ότι εξαιτίας αυτών των συμπτωμάτων η κάνναβη πρέπει να θεωρείται αρκετά επικίνδυνη, όχι τόσο λόγω της βλάβης που μπορεί να

προκαλέσει η ίδια, αλλά εξαιτίας του γεγονότος ότι μπορεί να αποτελέσει μία πύλη από την οποία ο χρήστης μπορεί να εισέλθει στην χρήση πιο σκληρών ναρκωτικών. Σημαντικό θεωρούν οι νέοι το γεγονός ότι ,οι περισσότεροι συνομηλικοί τους δεν είναι σε θέση να διαχειριστούν τη χρήση της κάνναβης. Ειδικά στην περίπτωση που κάποιος νέος κάνει χρήση για να ξεφύγει από διάφορους τύπους προβλημάτων, εκεί παρατηρείται το φαινόμενο να χάνεται ο έλεγχος και συχνά ο νέος να εμφανίζει έντονα συμπτώματα και να μην μπορεί να διαχειριστεί τον εθισμό του. Όλοι θεωρούν ότι σημαντικό ρόλο προς αυτή την κατεύθυνση παίζει η παρατεταμένη χρήση της κάνναβης. Σε αυτή την έρευνα αναφέρεται ότι η περιστασιακή χρήση της κάνναβης ή η χρήση που σχετίζεται με την περιέργεια της δοκιμής ή του πειράματος χωρίς να συνοδεύεται από συστηματική χρήση δεν μπορούν να δημιουργήσουν πρόβλημα.

“Ναι, σίγουρα. Είναι ναρκωτική ουσία και προκαλεί αυτό το αίσθημα της εξάρτησης”.
(1,A,O)

“Ναι θεωρώ ότι είναι γιατί εγκεφαλικά σε καταστρέφει και σε εθίζει κιόλας ενώ λένε όλοι ότι δεν εθίζονται το βλέπεις ότι αν δε πάρουν δε μπορούν να συνέλθουν άρα αυτό υποθέτω ότι είναι ένας εθισμός”. (3,K,O)

“σίγουρα δε το κατατάσσω μαζί με πιο βαριά ναρκωτικά, ας πούμε οτιδήποτε εξαρτησιογόνο ουσία. Αλλά σίγουρα άμα κάποιος κάνει πολύ μακροχρόνια και εκτεταμένη χρήση φαντάζομαι προφανώς θα εξαρτηθεί”. (5,A,O).

Η επιρροή των συνομηλίκων και η περιέργεια

Όλοι οι ερωτηθέντες ανήκουν στην κατηγορία των νέων που δεν έχουν κάνει συστηματική χρήση. Παρόλα αυτά, κάποιοι από αυτούς δήλωσαν ότι έχουν δοκιμάσει περιστασιακά. Περνώντας στους λόγους που οι νέοι θεωρούν σημαντικούς, πρωταρχική θέση στις περιγραφές των νέων κατέχει η πίεση των συνομηλίκων. Οι νέοι επιθυμούν να είναι αποδεκτοί από τον κοινωνικό τους περίγυρο και θεωρούν ότι μία λάθος στρατηγική για να το πετύχει κάποιος αυτό, είναι να μιμηθεί τις συμπεριφορές και τις προτιμήσεις των φίλων του. Οι νέοι αναφέρουν ότι συχνά έχουν βρεθεί σε συναναστροφές που γίνεται χρήση. Κάποιοι από τους χρήστες δεν ασχολούνται με το τι κάνουν οι υπόλοιποι, ούτε πιέζουν κάποιον να δοκιμάσει για να είναι μέλος της παρέας ή να ενταχθεί στον κύκλο τους. Υπάρχουν όμως κάποιοι οι οποίοι το προτείνουν. Σε αυτό το σημείο θεωρούν οι νεαροί ερωτηθέντες ότι οι αντιστάσεις του καθενός, καθώς και η προσωπικότητά του,

παίζουν σημαντικό ρόλο. Συγκεκριμένα, είναι αποδεκτό κατά την άποψή τους να δοκιμάσει κάποιος μια ουσία, είναι επιφυλακτικοί ωστόσο όταν η επιθυμία για χρήση προκύπτει από επιρροή της παρέας.

Δύο συμμετέχοντες ανέφεραν και την προσωπική περιέργεια σαν ένα πολύ σημαντικό παράγοντα. Ένας νέος λοιπόν μπορεί να ξεκινήσει χρήση κάνναβης για να ενταχθεί και να γίνει αποδεκτός από μία ομάδα. Μπορεί να ξεκινήσει επειδή οι συμμαθητές του το πρότειναν. Η θέληση κάποιου να ενταχθεί, να δείξει μαγκιά, διαφορετικότητα, ή και να επιδειχθεί στον κοινωνικό του περίγυρο, μπορεί μεταξύ άλλων να τον οδηγήσουν στη χρήση κάνναβης. Μάλιστα ένας από τους νεαρούς μαθητές εξειδικεύει περαιτέρω το θέμα της αλλαγής συμπεριφοράς για να ικανοποιήσει κάποιος τον κοινωνικό του περίγυρο, θεωρώντας ότι αυτός που το κάνει έχει μαλθακό χαρακτήρα.

"Ναι άμα είναι... τον πείθεις εύκολα και του πούνε ένας-δύο φίλοι του κάνε θα κάνει πιστεύω" (7,A,O)

"Εγώ πιστεύω ότι υπάρχει η περιέργειααλλά πιστεύω και ότι ψάχνουν αυτήν την χαλάρωση αυτό το να μην νιώθουν να μην αισθάνονται" (3,K,O)

"Θα έλεγα, σίγουρα το μεγαλύτερο ποσοστό θα ήταν από παρέα, τώρα να πει κάποιος ότι θα πάω να πάρω για να δοκιμάσω εγώ μόνος μου, έτσι για να δω τι είναι δεν νομίζω..... κυρίως από παρέα θα έλεγα ή και σε πάρτυ τύπου μεγάλα που έχει διάφορα δεν ξέρω, και εκεί. (2,K,N)

Ο ρόλος της οικογένειας

Οι νέοι πιστεύουν ότι οι αιτίες της χρήσης κυρίως πρέπει να αναζητηθούν στην λειτουργία της οικογένειας. Υπάρχουν οικογένειες στις οποίες τα παιδιά γίνονται μάρτυρες συγκρούσεων. Η σύγκρουση συχνά γίνεται σωματική εκτός από ψυχολογική, δημιουργώντας διάφορες καταστάσεις και προβλήματα πίεσης στο νέο, ο οποίος καταλήγει στην κάνναβη αναζητώντας μία διέξοδο. Τα οικονομικά προβλήματα επίσης, μπορούν να δημιουργήσουν μία δυναμική προβληματική, αφού η οικονομική δυσχέρεια μπορεί να δημιουργήσει άγχος και προβλήματα μέσα σε ένα σπίτι.

Επίσης, οι νέοι μπορούν να στραφούν στα ναρκωτικά ακόμα και από αντίδραση. Αυτό συμβαίνει συχνά είτε επειδή οι γονείς είναι πολύ αυστηροί, είτε επειδή είναι

αδιάφοροι ως προς τα παιδιά τους. Επιπροσθέτως, κάποιοι νέοι πιστεύουν ότι οι γονείς θα έπρεπε να συζητούν με ειλικρίνεια, αφού η γνώση και η εμπειρία τους, παρά την διαφορά απόψεων που μπορεί να υπάρχει ανάμεσα σε αυτούς και τα παιδιά τους, είναι σημαντική και μπορεί να τους βοηθήσει να αντιληφθούν καλύτερα τις νέες εμπειρίες.

Βασικός ρόλος του οικογενειακού περιβάλλοντος είναι να δημιουργεί στο παιδί μία αίσθηση ασφάλειας και προστασίας. Η καταπίεση, η υπερπροστασία και η αδυναμία αλλαγής εκ μέρους των γονιών επηρεάζουν τους νέους, κλονίζουν την ασφάλεια και τη σταθερότητα του οικογενειακού περιβάλλοντος και μπορεί να οδηγήσουν στη χρήση ψυχοδραστικών ουσιών.

«αρχικά θα το αναζητούσα στην οικογένεια,.....είχε τρελά προβλήματα στην οικογένεια, είχε βρει ακόμα και στον πατέρα του μαύρο, έκανε και ο πατέρας του, πολύ κακή κατάσταση”. (3,K,O)

“πιστεύω όταν υπάρχει καταπίεση, πολύ αυστηροί γονείς,όταν σου λέει η μαμά σου ... δε θα βγεις απ το σπίτι για ένα μήνα ή αν το μάθω..και τέτοια πιστεύω θα το κάνεις πιο εύκολα μόνο και μόνο σαν αντίδραση”. (4,K,O)

“είναι υπερπροστατευτικοί με την κακή έννοια όχι του τύπου φοβάμαι ή τέτοιο, επειδή και αυτοί ξέρω ‘γω έχουν μεγαλώσει έτσι αλλά δεν είναι διατεθειμένοι να το αλλάζουν, οπότε νιώθουν πίεση θεωρώ οι έφηβοι οπότε γι αυτό, αυτό, κυρίως αυτά τα όρια ας πούμε που βάζουν οι γονείς που μερικές φορές είναι λίγο τραβηγμένα ανάλογα με την ηλικία” .(2,K,N)

“αν το παιδί δε νιώθει ασφάλεια στο σπίτι για οποιοδήποτε λόγο θα προσπαθήσει να ...ξεφύγει, οτιδήποτε.....να μη νιώθει κάποιος ασφάλεια στην οικογένεια είναι ένας λόγος. (5,K,O)

Το σχολικό περιβάλλον και η πρόσβαση στην κάνναβη

Οι νέοι πιστεύουν ότι η χρήση κάνναβης εντός του σχολικού χώρου ήταν ανέκαθεν διαδεδομένη ανάμεσα στους μαθητές. Ένας σημαντικός, αλλά όχι μεγάλος αριθμός συμμαθητών τους, κάνει χρήση εντός του σχολείου. Θεωρούν ότι δεν αποτελεί δυσκολία η εύρεση της κάνναβης εφόσον το θελήσει, μάλιστα αναφέρουν ότι οι χρήστες συμμαθητές τους καπνίζουν αποκάλυπτα μέσα στο σχολικό χώρο. Παρά το γεγονός ότι συχνά γίνονται αντιληπτοί από τους καθηγητές, δεν φαίνεται να γίνεται κάτι προς την κατεύθυνση της αποτροπής. Βέβαια σε αυτό το σημείο πρέπει να

τονιστεί ότι δεν είναι γνωστό σε ποιο βαθμό οι νεαροί μαθητές είναι εξοικειωμένοι με τις εκπαιδευτικές διαδικασίες, που προβλέπουν μία διακριτική προσέγγιση των μαθητών και των οικογενειών τους, μακριά από τα φώτα της δημοσιότητας, προκειμένου να λυθούν αυτά τα προβλήματα.

“Γίνεται χαμός βγαίνεις και μυρίζεις το μπάφο ξεκάθαρα. Έχει φτάσει στο σημείο να γίνεται μπροστά στο προαύλιο, δε χρειάζεται καν να πάνε πίσω απ ‘το σχολείο, δηλαδή τα τυπικά τα έχουν ξεπεράσει, κανονικά. (3,K,O)

“Αν έχεις κάποιο γνωστό είναι εύκολο μετά, δε ξέρω πώς και τί αλλά δεν είναι δύσκολο” (4,K,O)

“στο σχολείο πίνουν, πίνουν και αρκετοί....βρίσκει εύκολα κανείς αν θέλει. (7,A,O)

Ο ρόλος του σχολείου και η ενημερότητα

Οι νέοι θεωρούν τις ενημερώσεις ανεπαρκείς, γιατί είναι λίγες. Επίσης, πιστεύουν ότι υπάρχει σημαντική παραπληροφόρηση και άγνοια. Για παράδειγμα, αναφέρουν σχετικές απόψεις συμμαθητών τους που κυμαίνονται από την άποψη ότι η κάνναβη είναι εντελώς ακίνδυνη, μέχρι την άποψη ότι η κάνναβη μπορεί να σκοτώσει.

καλό είναι να ενημερώνουν.. γιατί πιστεύω ότι τα παιδιά που πίνουν ακόμη και αυτό το ένα τσιγάρο δεν καταλαβαίνουν τις συνέπειες που έχει, κι αν όχι τώρα, τις συνέπειες που θα έχει στο μέλλον. Απλά δεν ξέρουν ότι αυτό μπορεί να σε οδηγήσει αλλού” (3,K,O)

“δε νομίζω ότι υπάρχει έφηβος ας πούμε που δεν ξέρει τί είναι το χόρτο και τι κάνειδεν τίθεται θέμα γνώσης η ενημέρωση πρέπει να υπάρχει σίγουρα” (5,K,O)

“σίγουρα κάθε ενημέρωση θεωρώ ότι είναι.. ότι παίρνεις πράγματα. Τώρα για το αν θα άλλαζα ας πούμε το σκεπτικό των παιδιών που κάνουν δεν ξέρω, αλλά σίγουρα κάποιος πιο συνειδητοποιημένος θα το σκεφτόταν πιστεύω και μια δεύτερη φορά πριν δοκιμάσει, αυτό οπότε σίγουρα θα ήταν καλό” (2,K,N)

Μια νέα κουλτούρα

Οι νέοι στη σημερινή εποχή βλέπουν και ακούν για ναρκωτικά παντού γύρω τους. Οι ταινίες παρουσιάζουν ήρωες που κάνουν χρήση, τα τραγούδια παρουσιάζουν καλλιτέχνες που επίσης προβάλλουν τη χρήση, στο σχολείο βλέπουν συμμαθητές να κάνουν χρήση κάνναβης, θεωρώντας ότι έχει κυριαρχήσει γενικότερα μία κουλτούρα

που εμπεριέχει τα ναρκωτικά . Η κουλτούρα αυτή προφανώς μπορεί να επηρεάσει τους νέους, γιατί αρχικά τους εξοικειώνει με τη χρήση των ναρκωτικών, ενώ στην πορεία δεν τα παρουσιάζει σαν κάτι κακό ή παράνομο, αλλά σαν ένα ιδιαίτερο φινετσάτο χαρακτηριστικό πετυχημένων ανθρώπων του θεάματος.

“...τα πρότυπα που υπάρχουν αυτή τη περίοδο όσο αφορά τη μουσική τα οποία είναι ναρκωκουλτούρα και προώθηση των ναρκωτικών και είναι μόδα αυτή τη περίοδο, κάτι που δεν είναι καλό προφανώς...” (6,A,Δ)

“και η μουσική και ειδικά η εμπορική τώρα μιλάει πολύ για ναρκωτικά κτλ κτλ οπότε πολλοί και γι αυτό το συνδυάζουν” (5,K,O)

Η επιρροή της κάνναβης στις συντροφικές σχέσεις

Οι περισσότεροι νέοι θεωρούν ότι το δικαίωμα της επιλογής είναι αναφαίρετο δικαίωμα του καθενός. Ο σεβασμός σημαίνει ότι δεν θα υπάρχει καταναγκασμός και πίεση από τη μία πλευρά προς την άλλη όσο αφορά στην αλλαγή της συμπεριφοράς. Κάποιοι από αυτούς θεωρούν ότι μία τέτοια σχέση δεν είναι βιώσιμη και ότι η χρήση κάνναβης θα λειτουργούσε αποτρεπτικά από την αρχή στη διαδικασία επιλογής του συντρόφου τους.

Άλλοι πιστεύουν ότι κάθε περίπτωση είναι διαφορετική. Δεν θεωρούν τόσο σημαντικό το γεγονός ότι το άτομο με το οποίο διατηρούν σχέση κάνει χρήση.

“πιστεύω ότι στο μέλλον θα τσακωθώ σίγουρα για αυτό το θέμα ... Τώρα είναι αρχή και δε τα κοιτάς αυτά, όλα είναι πολύ ωραία .προς το παρόν δε με ενοχλεί” (3,K,O)

“δε θα με απασχολούσε άμα π.χ. δεν αναγκάζει εμένα να το κάνω και να μη με επιβαρύνει με κάποιο τρόπο , δε με απασχολεί καθόλου” (7,A,O)

“αν το ήξερα απ’ την αρχή είναι πιθανό να τον απέρριπτα ίσως και από φόβο μήπως παρασυρθώ και η ίδια” (8,K,O)

Η χρήση κάνναβης και η αναζήτηση ειδικών ψυχικής υγείας

Όλοι οι νέοι θεωρούν ότι ο ειδικός στην απεξάρτηση μπορεί να βοηθήσει σημαντικά προς αυτή την κατεύθυνση. Σημαντικοί παράγοντες που αναφέρουν οι νεαροί μαθητές είναι η αλλοίωση της προσωπικότητας που συχνά παρουσιάζουν οι χρήστες με συμπτώματα όπως η αλλαγή της συμπεριφοράς και γενικότερη η αδιαφορία για την εικόνα τους .

“ Να πάει σε ένα ψυχολόγο γιατί πιστεύω ότι και το ένα τσιγάρο υπάρχει λόγος που το κάνεις” (3,K,O)

“αν έχει ξεφύγει σίγουρα χρειάζεται βοήθεια,πρέπει να τον πάρει η οικογένειά του να τον πάει σε κέντρο απεξάρτησης να του μιλήσουν” (7,A,O)

Η σχέση της κάνναβης με την παραβατικότητα

Οι συμμετέχοντες της έρευνας θεωρούν ότι ο χρήστης δεν πρέπει να αντιμετωπίζεται σαν εγκληματίας, παρά το γεγονός ότι θεωρούν τη χρήση παραβατική και παράνομη. Από την άλλη πλευρά, οι νέοι σχολιάζουν και την περίπτωση της διακίνησης. Οι μαθητές που αναφέρονται στους διακινητές θεωρούν ότι αυτοί οι άνθρωποι βγάζουν παράνομα χρήματα, ασκώντας μία παράνομη δραστηριότητα. Συνεπώς, με κάθε τρόπο πρέπει να θεωρούνται παραβατικοί.

“απ τη στιγμή που το λέει ο νόμος είναι παραβατικό. δε θα ήθελα να βγω με το αγόρι μου και να έχει πάνω του” (3,K,O)

“από την στιγμή που δεν πουλιέται νόμιμα σίγουρα είναι παραβατικό κάποιος ας πούμε μέχρι τα 22 πιστεύω θα το έκανε πιο εύκολα.” (2,K,N)

“άτομο όπως εγώ που θα το κάνω μια φορά στο τόσο δεν νομίζω ότι έχει να κάνει με την παραβατικότητα” (5,K,O)

Συζήτηση – Συμπεράσματα

Αρχικά από την έρευνα καταδείχθηκε ότι οι νέοι που συμμετείχαν στην έρευνα, παρουσιάζουν τις απόψεις τους για τη χρήση κάνναβης , δίνουν τη δική τους οπτική γύρω από το ζήτημα της “εξάρτησης” και επισημαίνουν τους παράγοντες επικινδυνότητας αλλά και προστασίας του εφήβου από τη χρήση ψυχοδραστικών ουσιών. Σύμφωνα με τους συμμετέχοντες, σημαντικό ρόλο κατέχει το οικογενειακό περιβάλλον, το σχολείο και η επιρροή των συνομηλίκων ενώ εξίσου σημαντική είναι και η υπερβολική έκθεση των εφήβων στο διαδίκτυο.

Τα ευρήματα αυτής της έρευνας είναι παρόμοια και εν μέρει αντιφατικά με αρκετές προηγούμενες επιστημονικές έρευνες (Damman et al, 2014).

Το αναφερόμενο ποσοστό κατανάλωσης μπορεί να είναι αυξημένο σε έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί σε σχολικά περιβάλλοντα σε σύγκριση με έρευνες για την πολιτική για τα ναρκωτικά όπως το HBSC ή το ESPAD (Damman et al, 2014).

Όπως αναφέρεται και στη βιβλιογραφία, η πίεση από συνομηλίκους αποτελεί σημαντικό παράγοντα για την έναρξη της χρήσης ουσιών, με την κοινωνική αποδοχή να παίζει κρίσιμο ρόλο στις αποφάσεις των νέων (Sussman & Ames, 2008).

Στην έρευνά των Damman et al (2014), τα παιδιά είπαν ότι η πρώτη τους χρήση έγινε κυρίως με συνομηλίκους της ίδιας ηλικίας, αλλά όχι με συνομηλίκους από το σχολείο. Αξίζει να σημειωθεί ότι άτομα υψηλότερης εκπαιδευτικής βαθμίδας διαφάνηκε ότι είχαν μεγαλύτερη συχνότητα χρήσης κάνναβης, αν και δεν ξεκινούν το κάπνισμα με συνομηλίκους του ίδιου εκπαιδευτικού ιδρύματος. Αυτό υποδηλώνει ότι η πρώτη χρήση κάνναβης εμφανίζεται σε συνομηλίκους από ιδρύματα χαμηλότερης εκπαιδευτικής βαθμίδας. Μια εύλογη υπόθεση που προκύπτει από αυτή την παρατήρηση είναι ότι οι μαθητές από κατώτερες εκπαιδευτικές βαθμίδες παρουσιάζουν μεγαλύτερη συχνότητα χρήσης κάνναβης ενώ ξεκινούν νωρίτερα τη χρήση σε σύγκριση με τους ομολόγους τους σε ανώτερες βαθμίδες εκπαίδευσης.

Η εφηβεία είναι μια κρίσιμη περίοδος για την ανάπτυξη συνηθειών που επηρεάζουν βαθιά την υγεία και τη συμπεριφορά ενός ατόμου στην ενήλικη ζωή, ιδιαίτερα όσον αφορά τη χρήση ουσιών. Η πλήρης γνώση του επιπολασμού, των παραγόντων κινδύνου και των προστατευτικών μεταβλητών που σχετίζονται με τη χρήση ναρκωτικών είναι απαραίτητη για την αποφυγή της εμφάνισης τέτοιων συμπεριφορών (Hemovich et al, 2011).

Η δυσλειτουργική οικογένεια δημιουργεί ένα περιβάλλον ανασφάλειας και συναισθηματικής αστάθειας, το οποίο μπορεί να ωθήσει τους νέους στη χρήση ουσιών ως τρόπο αντιμετώπισης ή διαφυγής (Brook et al., 2011).

Όσον αφορά την επαφή με τους γονείς, στην έρευνα των González-Cano-Caballero et al (2023) οι έφηβοι δήλωσαν ότι η επικοινωνία μεταξύ σε εκείνους και τους γονείς τους ήταν ανεπαρκής. Σύμφωνα με την έρευνα που έγινε από τους Dornbusch et al. (1987), οι έφηβοι που πήραν πληροφορίες για την κάνναβη από τους γονείς τους εμφάνιζαν αυξημένη αίσθηση κινδύνου.

Και στις δύο ομάδες, ο ένας γονέας, κυρίως ο πατέρας, ασχολήθηκε με τη χρήση αλκοόλ ή/και καπνού. Η οικογενειακή πρόσληψη ή/και κατάχρηση ουσιών όπως το αλκοόλ και ο καπνός έχει αποδειχθεί ότι επηρεάζει την κατανάλωση αυτών των ουσιών στους εφήβους. Η καπνιστική συμπεριφορά ενός γονέα επηρεάζει την

πιθανότητα καπνίσματος των παιδιών τους και παρόμοια επίδραση εμφανίζεται με το αλκοόλ, καθώς τα πρότυπα κατανάλωσης των γονιών επηρεάζουν τις μελλοντικές καταναλωτικές συνήθειες των παιδιών τους. Η πρόωμη χρήση αλκοόλ και η νικοτίνη συσχετίζεται με αυξημένη τάση για χρήση κάνναβης (van Zundert et al, 2006).

Η έρευνά των Kokotovich et al (2022) εξέτασε επίσης την επίδραση των μεθόδων γονικής μέριμνας από τη μητέρα και τον πατέρα, τους ειδικούς κανονισμούς για την κάνναβη στη χρήση κάνναβης από τους εφήβους και τη γονική χρήση κάνναβης στη χρήση κάνναβης. Πολυάριθμες έρευνες στη Σλοβενία όπως για παράδειγμα των Urdih και Stergar (2019) υποδεικνύουν ότι η χρήση ναρκωτικών από εφήβους αποτελεί ανησυχία για τη δημόσια υγεία και ένα ευρύτερο κοινωνικό ζήτημα. Η κάνναβη είναι η πιο διαδεδομένη παράνομη ουσία μεταξύ των εφήβων στη Σλοβενία, τοποθετώντας τη χώρα πάνω από τον παγκόσμιο μέσο όρο στις περισσότερες μετρήσεις χρήσης κάνναβης. Η χρήση αρχίζει συχνά κατά τη διάρκεια της εφηβείας και κορυφώνεται στα τέλη της εφηβείας και στις αρχές της ενηλικίωσης. Η χρήση κάνναβης συσχετίζεται με αυξημένες πιθανότητες εγκατάλειψης του γυμνασίου, μη εγγραφή στο πανεπιστήμιο, αποτυχία απόκτησης πτυχίου και άλλες αρνητικές επιπτώσεις σε όλη την εφηβεία (Best et al, 2005).

Παρά την παράνομη διακίνηση της κάνναβης στη Σλοβενία, οι έφηβοι την καταναλώνουν ως επί το πλείστον λαθραία, είτε χωρίς είτε με τη συναίνεση των γονέων. Ωστόσο, οι γονείς επηρεάζουν σημαντικά την έναρξη και την επακόλουθη χρήση της κάνναβης στους εφήβους. Τα ευρήματα της μελέτης δείχνουν ότι το 25,7% των νέων του δείγματος, με μέση ηλικία 16,43 ετών, έχουν κάνει χρήση κάνναβης τουλάχιστον μία φορά στη ζωή τους, ευθυγραμμιζόμενο με προηγούμενη έρευνα σχετικά με τον επιπολασμό της χρήσης κάνναβης σε εφήβους παρόμοιας μέσης ηλικίας στη Σλοβενία (Jericek et al, 2019).

Τα κύρια αποτελέσματα της έρευνάς των Kokotovich et al (2022) υποδεικνύουν ότι ο επιτρεπτικός τρόπος ανατροφής της μητέρας αποτελεί στατιστικά σημαντικό παράγοντα πρόβλεψης της χρήσης κάνναβης στους εφήβους. Η μελέτη δείχνει επίσης ότι μεταξύ των πατρικών στυλ ανατροφής, μόνο η αυταρχική ανατροφή των παιδιών, σε σύγκριση με την φιλελεύθερη ανατροφή, αυξάνει οριακά την πιθανότητα χρήσης κάνναβης στους εφήβους. Τα ευρήματα της παρούσας μελέτης δεν επιβεβαιώνουν πλήρως άλλες μελέτες σχετικά με τις δυσμενείς επιπτώσεις της αυταρχικής

ανατροφής των παιδιών. Παρά την αρνητική επιρροή του ότι δεν επιτυγχάνει στατιστική σημασία στη μελέτη -που πιθανότατα αποδίδεται στον εκτεταμένο αριθμό μεταβλητών στο μοντέλο- τα ευρήματά ωστόσο των González-Cano-Caballero et al (2023) υποδεικνύουν την επιζήμια λειτουργία της χρήσης κάνναβης. Επιπλέον, δεδομένης της κρίσιμης επιρροής των τρόπων γονικής μέριμνας στα διάφορα αποτελέσματα της νεολαίας που προσδιορίζονται στη βιβλιογραφία, η ασήμαντη σημασία των περισσότερων τρόπων γονικής μέριμνας σε αυτή τη μελέτη σχετικά με τη χρήση κάνναβης στους εφήβους δεν θα πρέπει να αποθαρρύνει τους γονείς από την υιοθέτηση αποτελεσματικών γονεϊκών προσεγγίσεων, ιδιαίτερα της έγκυρης ανατροφής.

Η χρήση ουσιών στους εφήβους είναι ένας λεπτομερής και περίπλοκος τομέας, που διαμορφώνεται από την αλληλεπίδραση πολλών στοιχείων που χρειάζονται διεξοδική διερεύνηση και κατανόηση, ιδιαίτερα εκείνων που σχετίζονται με τη δημόσια υγεία.

Η έναρξη χρήσης κάνναβης μεταξύ των εφήβων συμβαίνει συχνά εν αγνοία των γονιών τους. Όταν ανακαλύπτουν τη χρήση κάνναβης από τους εφήβους τους, η γονική αποδοκιμασία από μόνη της μπορεί να είναι ανεπαρκής. Είναι απαραίτητο να επινοηθούν σχολαστικά προληπτικές παρεμβάσεις και συστηματικές στρατηγικές για την αποτροπή της πρώιμης χρήσης κάνναβης μεταξύ των εφήβων. Η έρευνά δείχνει ότι ο σχεδιασμός των προληπτικών θεραπειών θα πρέπει να δίνει προτεραιότητα στην ανατροφή των παιδιών, τον αντίκτυπο των γονέων και τη θέση τους ως μοντέλα. Οι παρεμβάσεις θα πρέπει να επικεντρώνονται στους γονείς για να ενισχύσουν τις γονικές τους δεξιότητες, να τους εκπαιδεύσουν σχετικά με τις επικίνδυνες γονικές προσεγγίσεις, τις επιτρεπτικές στάσεις απέναντι στη χρήση ναρκωτικών και τις σοβαρές αρνητικές επιπτώσεις της χρήσης ναρκωτικών ως πρότυπα. Τα ευρήματά των Kokotovich et al (2022) δείχνουν ότι η σημασία των επαγγελματιών που συνεργάζονται με τους γονείς θα πρέπει να υπογραμμιστεί, ιδιαίτερα στο πλαίσιο των γενικών πρακτικών (όπως σχολικοί γιατροί και νοσηλευτές, παιδίατροι, ειδικοί στη γραμμή βοήθειας, σχολικοί σύμβουλοι, ψυχολόγοι κ.λπ.).

Στο εύρημα που αφορά την περιέργεια της δοκιμής διαπιστώθηκε ότι η περιέργεια μπορεί να κάνει κάποιον να στραφεί σε μία πιο συστηματική χρήση (Τσιμπουκλή,2002).

Η κοινωνία μας πιστεύουν πως προωθεί τη γλιδή, την ανεξαρτησία και χαρακτηρίζεται από έλλειψη ορίων και υπερβολική ελευθερία που όχι μόνο απενεχοποιεί τη χρήση ναρκωτικών αλλά την παρουσιάζει ως φυσικό, δεδομένο χαρακτηριστικό μιας επιτυχημένης καριέρας , ιδίως στο χώρο της μουσικής (Coomber, et. al.2001).

Όσον αφορά τις πτυχές της ευαισθητοποίησης, υπάρχει έλλειψη πληροφοριών σχετικά με την κάνναβη αν και η εύκολη πρόσβαση στο διαδίκτυο και η ανεξέλεγκτη ροή πληροφοριών μπορεί να είναι διφορούμενη, καθώς οι νέοι μπορεί να εκτεθούν σε παραπληροφόρηση ή σε μηνύματα που εξυμνούν τη χρήση κάνναβης ως κάτι «φυσιολογικό» ή «ακίνδυνο» όπως υποστηρίζει ο Hall (2015).

Προτάσεις

Έρευνες όπως η παρούσα αλλά και άλλες που έχουν διενεργηθεί, έχουν ως απώτερο στόχο την παροχή συστάσεων για τη διαμόρφωση πολιτικών. Έτσι, οι προδιαθεσικοί παράγοντες πρέπει να λαμβάνονται υπόψη κατά τη διαμόρφωση προγραμμάτων πρόληψης για τους πιο ευάλωτους πληθυσμούς.

Η μειωμένη αντίληψη κινδύνου ειδικά στο στάδιο της ανάκαμψης από τη χρήση μπορεί να ωθήσει στην αύξηση της πιθανότητας χρήσης της κάνναβης. Κατά συνέπεια, είναι επωφελές να λαμβάνεται υπόψη και να δίνεται έμφαση στην αντιμετώπιση αυτών των ζητημάτων στο πλαίσιο προληπτικών πρωτοβουλιών.

Η ταυτόχρονη χρήση καπνού και κάνναβης έχει παρατηρηθεί σε αρκετές μελέτες, γεγονός που καθιστά αναγκαία την παρακολούθηση αυτής της συν-χρήσης και την ανάπτυξη στοχευμένων προληπτικών παρεμβάσεων.

Οι συνομήλικοι και ο κοινωνικός περίγυρος των εφήβων είναι εξίσου εξέχουσας σημασίας. Αυτό πρέπει να λαμβάνεται υπόψη κατά τη διατύπωση συστάσεων αγωγής υγείας που περιλαμβάνουν συγκεκριμένα μέτρα για την αντιμετώπιση αυτών των περιστάσεων. Έχει προταθεί ότι η πιο αποτελεσματική μέθοδος για να αποφεύγετε η κατανάλωση είναι να αποφεύγονται από τους νέους τοποθεσίες όπου συχνάζουν οι καταναλωτές, να αναζητούνται εναλλακτικές λύσεις αναψυχής και να βασίζονται σε στενούς γνωστούς. Μια έρευνα που διεξήχθη στην Ισπανία στην οποία συμμετείχαν φοιτητές πανεπιστημίου προσδιόρισε την κοινωνική υποστήριξη, ιδιαίτερα την

αντιληπτή αποδοχή, ως προστατευτικές μεταβλητές έναντι δυσμενών σεναρίων όπως η υποτροπή ή η έναρξη χρήσης ουσιών.

Τέλος, και οι γονείς θα πρέπει να συμπεριλαμβάνονται σε προγράμματα πρόληψη εφόσον οι υποστηρικτικές και θετικές γονικές σχέσεις συνδέονται με μειωμένη πιθανότητα χρήσης ναρκωτικών και αλκοόλ, ενώ η ανεπαρκής ή υπερβολική επίβλεψη θεωρείται παράγοντας κινδύνου για τη χρήση ουσιών.

Βιβλιογραφία

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders* (5th ed., pp. 484).

Arnao, G. (1983). *Το απαγορευμένο χόρτο: Έκθεση για το χασίς και τη μαριχουάνα*. Νέα Σύνορα.

Best D., Gross S., Manning V., Gossop M., Witton J. (2005) Cannabis use in adolescents: The impact of risk and protective factors and social functioning. *Drug Alcohol Rev.* 2005;24:483–488. doi: 10.1080/09595230500292920

Brook, J. S., Lee, J. Y., Finch, S. J., & Brook, D. W. (2011). Family patterns of marijuana use and its impact on peer and parental influences. *Psychological Reports*, 108(3), 797–812.

Chuang CWI, Sussman S, Stone MD, Pang RD, Chou CP, Leventhal AM, et al. (2017) Impulsivity and history of behavioral addictions are associated with drug use in adolescents. *Addict Behav.* 2017;74:41–7. <https://doi.org/10.1016/j.addbeh.2017.05.021>.

Coomber, R., Morris, C., & Dunn, L. (2001). How the media do drugs: Quality control and the reporting of drugs issues in the UK print media. *International Journal of Drugs Policy*, 11, 217–225.

Dammann W. G., Dursteler – MacFarland K., Strasser H., Skipper F. G. (2014) Cannabis use among a sample of 16 to 18 year-old students in Switzerland [Psychiatria Danubina](#) 26(1):56-65

Dash GF, Feldstein Ewing SW, Murphy C, Hudson KA, Wilson AC. Contextual risk among adolescents receiving opioid prescriptions for acute pain in pediatric ambulatory care settings. *Addict Behav.* 2020;104:106314. <https://doi.org/10.1016/j.addbeh.2020.106314> Epub 2020 Jan 11. PMID: 31962289; PMCID: PMC7024039.

Dielman, T. E., Shope, J. T., Butchart, A. T., Campanelli, P. C., & Caspar, R. A. (1989). A covariance structure model test of antecedents of adolescent alcohol misuse and a prevention effort. *Journal of Drug Education*, 19(4), 337–361.

Doggett A, Qian W, Godin K, De Groh M, Leatherdale ST. (2019) Examining the association between exposure to various screen time sedentary behaviours and cannabis use among youth in the COMPASS study. *SSM Population Health*. 2019;9:100487. <https://doi.org/10.1016/j.ssmph.2019.100487>.

Dornbusch S., Ritter P., Liederman P., Roberts D., Fraleigh M. (1987) The relation of parenting style to adolescent school performance. *Child Dev.* 1987;58:1244–1257. doi: 10.2307/1130618.

El Kazdough H, El-Ammari A, Bouftini S, El Fakir S, El Achhab Y. (2018) Adolescents, parents and teachers' perceptions of risk and protective factors of substance use in Moroccan adolescents: a qualitative study. *Substance Abuse Treat Prevent Policy*. 2018;13(1):–31. <https://doi.org/10.1186/s13011-018-0169-y>.

European Union Drugs Agency - EUDA (2024) Cannabis – the current situation in Europe (European Drug Report 2024) Διαθέσιμο στο: https://www.euda.europa.eu/publications/european-drug-report/2024/cannabis_en Αρχή φόρμας

Fergusson, D. M., Horwood, L. J., & Beautrais, A. L. (2004). Η χρήση της κάνναβης και οι σχολικές επιδόσεις. *Εξαρτήσεις*, 5, 78–99.

Gabrielli J, Jackson Y, Brown S. (2016) Associations between maltreatment history and severity of substance use behavior in youth in Foster Care. *Child Maltreat.* 2016;21(4):298–307. <https://doi.org/10.1177/1077559516669443>.

González-Cano-Caballero M, Torrejón-Guirado MC, Cano-Caballero MD, Mac Fadden I, Barrera-Villalba MD, Lima-Serrano M. (2023) Adolescents and youths' opinions about the factors associated with cannabis use: a qualitative study based on the I-Change model. *BMC Nurs.* 2023 Apr 12;22(1):114. doi: 10.1186/s12912-023-01283-z. PMID: 37046264; PMCID: PMC10091594.

Guttmannova K, Skinner ML, Oesterle S, White HR, Catalano RF, Hawkins JD. (2019) The interplay between marijuana-specific risk factors and marijuana use over the course of adolescence. *Prev Sci.* 2019;20(2):235–45. <https://doi.org/10.1007/s11121-018-0882-9>.

Hall, W. (2015). What has research over the past two decades revealed about the adverse health effects of recreational cannabis use? *Addiction*, 110(1), 19–35.

Hemovich V., Lac A., Crano W.D. (2011) Understanding early-onset drug and alcohol outcomes among youth: The role of family structure, social factors, and interpersonal perceptions of use. *Psychol. Health Med.* 2011;16:249–267. doi: 10.1080/13548506.2010.532560

Jeriček Klanšček H., Roškar M., Drev A., Pucelj V., Koprivnkar H., Zupanič T., Korošec A. (2019) Z Zdravjem Povezana Vedenja v Šolskem Obdobju Med Mladostniki v Sloveniji. Izsledki Mednarodne Raziskave HBSC, 2018. Nacionalni inštitut za javo zdravje; Ljubljana, Slovenia: 2019. [(accessed on 5 January 2022)].

Available

online

https://www.nijz.si/sites/www.nijz.si/files/publikacijedatoteke/hbsc_2019_e_verzija_obl.pdf

Kobulsky JM. (2017) Gender differences in pathways from physical and sexual abuse to early substance use. *Child Youth Serv Rev.* 2017;83:25–32. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2017.10.027>.

Kokotovič KO, Pšunder M, Kirbiš A. (2022) Cannabis Use and Parenting Practices among Young People: The Impact of Parenting Styles, Parental Cannabis-Specific Rules, and Parental Cannabis Use. *Int J Environ Res Public Health.* 2022 Jul 1;19(13):8080. doi: 10.3390/ijerph19138080. PMID: 35805740; PMCID: PMC9265425.

Kring, A., Davison, G. C., Neale, J. M., & Johnson, S. (2010). *Ψυχοπαθολογία*. Gutenberg.

Lachance A, Bélanger RE, Riva M, Ross NA. (2022) A systematic review and narrative synthesis of the evolution of adolescent and young adult cannabis consumption before and after legalization. *J Adolesc Health*2022;70:848e63.

Li SD, Zhang X, Tang W, Xia Y. (2017) Predictors and implications of synthetic drug use among adolescents in the gambling Capital of China. *SAGE Open.* 2017;7(4):215824401773303. <https://doi.org/10.1177/2158244017733031>.

Lim CCW, Sun T, Leung J, et al. (2022) Prevalence of adolescent cannabis vaping: A systematic review and meta-analysis of US and Canadian studies. *JAMA Pediatr* 2022;176:42.

Luk JW, King KM, McCarty CA, McCauley E, Stoep A. (2017) Prospective effects of parenting on substance use and problems across Asian/Pacific islander and European American youth: Tests of moderated mediation. *J Stud Alcohol Drugs.* 2017;78(4):521–30. <https://doi.org/10.15288/jsad.2017.78.521>.

- Marin S, Heshmatian E, Nadrian H, Fakhari A, Mohammadpoorasl A. (2019) Associations between optimism, tobacco smoking and substance abuse among Iranian high school students. *Health Promot Perspect.* 2019;9(4):279–84. <https://doi.org/10.15171/hpp.2019.38>.
- Nawi, A.M., Ismail, R., Ibrahim, F. *et al.* (2021) Risk and protective factors of drug abuse among adolescents: a systematic review. *BMC Public Health* **21**, 2088 (2021). <https://doi.org/10.1186/s12889-021-11906-2>
- Osborne V, Serdarevic M, Striley CW, Nixon SJ, Winterstein AG, Cottler LB. (2020) Age of first use of prescription opioids and prescription opioid non-medical use among older adolescents. *Substance Use Misuse.* 2020;55(14):2420–7. <https://doi.org/10.1080/10826084.2020.1823420>.
- Pihl, R., Peterson, J., & Finn, P. (1990). Inherited predisposition to alcoholism: Characteristics of sons of male alcoholics. *Journal of Abnormal Psychology*, 99(3), 291–301.
- Rees, S. (1986). Health education: Drugs and the primary schoolchild. Tackade.
- Schleimer JP, Rivera-Aguirre AE, Castillo-Carniglia A, Laqueur HS, Rudolph KE, Suárez H, et al. (2019) Investigating how perceived risk and availability of marijuana relate to marijuana use among adolescents in Argentina, Chile, and Uruguay over time. *Drug Alcohol Depend.* 2019;201:115–26. <https://doi.org/10.1016/j.drugalcdep.2019.03.029>.
- Spillane NS, Schick MR, Kirk-Provencher KT, Hill DC, Wyatt J, Jackson KM. (2000) Structured and unstructured activities and alcohol and marijuana use in middle school: the role of availability and engagement. *Substance Use Misuse.* 2020;55(11):1765–73. <https://doi.org/10.1080/10826084.2020.1762652>.
- Strauss, A., & Corbin, J. (1998). *Basics of qualitative research*. Sage.

Sussman, S., & Ames, S. L. (2008). *Drug abuse: Concepts, prevention, and cessation*. Cambridge University Press.

Thio, A. (2008). *Παρεκκλίνουσα συμπεριφορά* (2η εκδ.). Τσουραμάνης, Χ. (επιμ.), & Μπαρμπάτση, Μ. (μτφρ.). Αθήνα.

Traianou, A. (2013). The centrality of ethics in qualitative research. In P. Leavy (Ed.), *Oxford handbook of qualitative research* (pp. xx-xx). Oxford University Press.

Urdih Lazar T., Stergar E. (2019) Evropska Raziskava o Alkoholu in Preostalih Drogah (ESPAD), Slovenija 2019: Rezultati Raziskave. Univerzitetni klinični center Ljubljana: Klinični inštitut za medicino dela, prometa in športa; Ljubljana, Slovenia: 2021.

Van Zundert R.M., Van Der Vorst H., Vermulst A.A., Engels R.C. (2006) Pathways to alcohol use among Dutch students in regular education and education for adolescents with behavioral problems: The role of parental alcohol use, general parenting practices, and alcohol-specific parenting practices. *J. Fam Psychol.* 2006;20:456–467. doi: 10.1037/0893-3200.20.3.456

Wilson JD, Vo H, Matson P, Adger H, Barnett G, Fishman M. (2017) Trait mindfulness and progression to injection use in youth with opioid addiction. *Subst Use Misuse.* 2017;52(11):1486–93. <https://doi.org/10.1080/10826084.2017.1289225>.

Ελληνική βιβλιογραφία

Γιαννίδου-Αρχοντή, Κ., & Πουλόπουλος, Χ. (2016). Στάσεις και αντιλήψεις των γονέων για τη χρήση κάνναβης στην εφηβική ηλικία. *Εξαρτήσεις*, 26, 14.

Ζαφειρίδης, *Εξαρτήσεις και Κοινωνία*. Εκδόσεις: Κέδρος. 2009

- Καλλινικάκη, Θ. (2010). *Ποιοτικές μέθοδοι στην έρευνα της κοινωνικής εργασίας* (σελ. 89-227). Εκδόσεις Τόπος.
- Λιάππας, Ι. (1992). *Ναρκωτικά*. Εκδόσεις Πατάκη.
- Λιάππας, Ι. Α. & Πόμινι, Β. (2004). *Ουσιοεξάρτηση - Σύγχρονα θέματα*. Αθήνα: ΙΤΑΚΑ.
- Παρασκευόπουλος, Ν. (1997). *Η καταστολή της διάδοσης των ναρκωτικών*. Εκδόσεις Σάκκουλα.
- Παύλου, Σ. (2002). *Ναρκωτικά: Δογματικά και ερμηνευτικά προβλήματα του ν. 1729/87*. Εκδόσεις Π.Ν. Σάκκουλα.
- Παύλου, Σ. (2014). *Ναρκωτικά ΙΙΙ στο Ειδικό Ποινικό Νόμο*.
- Τζεφεράκος, Γ. (2010). Ψυχοδραστικές ουσίες και βία. *Ψυχιατροδικαστική*, 3,5.
- Τσιάντης, Ι., & Πουλόπουλος, Χ. (2006). Εφηβεία και τοξικοεξάρτηση. Στο Α. Κωνσταντόπουλος (Επιμ.), *Κλινική παιδιατρική* (σελ. 1-10). Αθήνα: Καστανιώτης.
- Τσίλη, Σ. (1995). *Η τοξικομανία ως ιδεολογικό διακύβευμα: η περίπτωση της Ελλάδας*. Εκδόσεις ΕΚΚΕ.
- Τσιμπουκλή, Α. (2002). Η χρήση ψυχοτρόπων ουσιών στην εφηβεία. Στο Ε. Μακρή-Μπότσαρη, Χ. Νόβα-Καλτσούνη, & Α. Τσιμπουκλή (Επιμ.), *Εξέλιξη του παιδιού στο κοινωνικό περιβάλλον: Θέματα Εφηβείας* (σελ. 119-150). Πάτρα: ΕΑΠ.Φαρσεδάκης.
- Ι., & Συλικός, Γ. (1998). *Ναρκωτικά*. Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη.
- Τσουνής, Α. (2013). Ο ρόλος της οικογένειας στη εγκατάσταση της ουσιοεξάρτησης: Μια απόπειρα διερεύνησης της σχέσης. *Εγκέφαλος*, 4, 109-113.
- Χαΐδου, Α. (1995). *Ναρκωτικά: Τρέχουσα νομοθεσία και διεθνείς τάσεις*. Σε "Το Τρίγωνο της συνάντησης, Ουσία-Περιβάλλον-Προσωπικότητα". Εκδόσεις ΕΕΤΑ.
- Χαΐδου, Α. (2016). *Ναρκωτικά*. Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη.

Ηλεκτρονικές Πηγές

<https://icd.who.int/browse10/2016/en#/F10-F19%20>., last access 09/02/2021

<https://www.e-nomothesia.gr/kat-narkotika/n-4139-2013.html>, last access 09/02/2021

WHO, (1968) Technical Support Series: no.47, available on the web site:

<https://apps.who.int/iris/handle/10665/40710>, last access, 13/02/2021

Αποστόλου, Θ. (2018) Διογένης, Διάλογος Πολιτικής για τα Ναρκωτικά, available on the web site: <https://www.diogenis.info/cms/files/2018/03/new-greek-law-medical-kannabis-gr.pdf>, last access 11/02/2021

Τζεφεράκος, Γ., Στυλιανίδης, Σ. (2019) Έφηβοι και κάνναβη: Παρεξηγήσεις και επιστημονικά δεδομένα (μέρος 1), available on the web site:

file:///D:/Do_Not_Touch/Downloads/Efhvoi-kai-Kannavh-Parexhghseis-kai-episthmonika-dedomena.pdf, last access 13/02/2021